

Handel'in Londra'sında bir Türk kulübü

Handel Festivali'nin organizatörleri arasında bulunan ve bugün yediğimiz sandviçe adını veren; Osmanlı'yı ziyaretinin ardından ise Londra'da, yalnızca Türk topraklarına ziyaret etmiş asilzadelere açık olan Türk Kulübü'nü kuran 4. Sandwich Kontu John Montagu'nün hikâyesi...

"Purcell adını yerde kilisenin döşemesinde görmek ve çiğnediğimiz şu ismin, ayağımızın altında yatan büyük adama ait olduğunu düşünmek..."

Adnan Saygun, Londra'da Westminster Abbey'i ziyaret ettiği 25 Ekim 1946 günü anı defterine yukarıdaki satırları yazmıştı. Normandiya Kralı William'ın İngiltere'yi fethinin ardından, 1066'dan beri İngiliz ve sonrasında da Büyük Britanya kral ve kraliçelerinin taç giydiği, pek çok görkemli kraliyet nikah törenine ev sahipliği yapan Westminster Abbey, aynı zamanda hükümdarların yanı sıra, aralarında şair, yazar, devlet adamı ve müzisyenlerin de gömülü olduğu bir tür milli mozoledir esasında. Dolayısıyla, geçmişi 1000 yılı aşan bu tarihi manastır Britanya'nın dini olduğu kadar politik ve kültürel belleğidir de aynı zamanda. Buranın gotik duvarları arasında geçirilecek olan saatler ziyaretçiyi bir büyük insanın huzurundan bir diğerine taşır; Saygun da Londra'ya ilk olarak geldiğinde ziyaret ettiği bu manastırda kiminin adları sade bir şekilde yerde taşa yazılı olan ve tarih kitaplarından tanıdık bu isimlerin huzurunda, hele ki bir de müzisyen olunca, haklı olarak büyük bir heyecana kapılmıştır. Henry

Westminster Abbey'deki Handel Anıtı

Purcell gibi George Frideric Handel, Muzio Clementi, Sir Charles Villiers Stanford, Ralph Vaughan-Williams ve Herbert Howells da Westminster Abbey'de naaşı ya da külleri gömülü müzisyenlerdir. Sir Isaac Newton, Charles Darwin, Charles Dickens ve Rudyard Kipling de isimlerine aşina olabileceğiniz büyük şahsiyetlerden sadece bazıları olarak bu tarihi manastırdaki ebedi istirahatgâhlarını bulanlar arasındadırlar. Burada gömülü olmayan başka İngiliz büyüklerinin adlarına da anı plaketleri ve rölyefler manastırın duvarlarını süsler. Örneğin, edebi kişilikler, Chaucer ve Shakespeare'in öncülüğünde, manastırın güney tarafındaki *Poets' Corner* olarak bilinen Şairler Köşesi'nde toplanmışlardır.

Westminster Abbey'de gömülü müzisyenler arasında belki de en görkemli anıt Handel için dikilmiş olanıdır; bu anıt *Mesih Oratoryosu*'ndan *"I know that my Redeemer liveth"* sözleriyle açılan *larghetto* temposundaki soprano aryasını, elinde kaz tüyü kalemiyle notaya dökerken betimlenen ve bir an için düşüncelere dalıp kalmış bir hâlde, öylece donuk bir şekilde duran

besteciyi, önündeki o nota kağıdının buruşuk kıvrımlarına, üzerindeki kürk yaka cübbenin kırışık kumaş dokusuna kadar o mermere nakşederek ve ona belki de ölümsüz bir hâlde, ama yeniden ruh ve can veren heykeltıraş Louis-François Roubiliac'ın ince işçiliğinde, saklı bir viyolonsel, masaya yatırılmış bir korno ve cennet katında çalınan bir arpın sesleri arasında, ona bakanları bu kompozisyonla bütünlercesine gotik çerçevesinin içine doğru çeker. O mermere böylesine şekil veren sanatçının dehası, o notalara da aynı şekilde ses vermiş bir başka sanatçının dehasıyla, Westminster Abbey'nin o kutsal havasında, kimilerimiz için hayatı anlamlı kılan değerlerimizin bir tür ebedi kutlamasına dönüşmüş gibidir. Anıtın hemen altında büyük harflerle *"George Frederic Handel, doğumu 23 Şubat 1684, ölümü 14 Nisan 1759"* ibaresi göze çarpar. Handel'in doğum yılının 1684 olarak verilmesindeki sebep bir hata değil, sadece teknik bir husustan dolayıdır; zira o yıllar İngiltere'de hâlâ eski Jülyen takvimi kullanılmaktadır ve bu takvime göre yeni yıl 1 Ocak'ta değil, 25 Mart'ta başlar. Dolayısıyla, Handel şubat ayında doğduğu için İngiltere'nin kullandığı takvime göre yıl henüz 1685'e değişmemiştir. Ancak Handel'in doğmuş olduğu Saksonya/ Magdeburg o devir çoktan miladi takvime geçtiği için doğum yılı, bugün de kabul edildiği gibi, 1685'tir. Handel 1759'daki vefatından kısa bir süre önce vasiyetine bir ek yaparak Westminster Abbey'e gömülmek istediğini bizzat kendisi resmiyete kavuşturmuş ve bu dileği de yerine getirilmişti. Roubiliac'ın anıtı 1762'de açıldığı zaman herkes heykeldeki yüz ifadesinin besteciye olan benzerliğinden ötürü şaşırmıştı; zira heykeltıraş Handel'in yüzünü çalışırken onun ölüm maskesinden faydalanmış ve dolayısıyla böylesine kusursuz bir benzerlik sağlayabilmişti. Handel'in Westminster Abbey'deki cenaze merasimine yaklaşık 3000 kişi katılmış ve o merasim için manastır korosuna St Paul Katedrali'nin ve Kraliyet Şapeli'nin koroları da dahil olmuştu.

Handel Anıtı'nın hemen üzerinde ise o devir ölümünün 25. ve doğumunun 100. yılı olarak kabul edilen, 1784'te gerçekleşen *Handel Commemoration* (Handel'i Anma Festivali) konserleri anısına yerleştirilmiş ayrı bir kitabe de dikkatleri çeker. Bu kitabenin aktardığına göre 26, 29 Mayıs ve 3, 5 Haziran tarihlerinde gerçekleşen bu anma konserleri bizzat Kral III. George'un himayesinde, Exeter, Sandwich, Uxbridge kontlarıyla birlikte Sir Watkin Williams Wynn ve Sir Richard Jebb'in organizatörlüğünde, 525 kişilik koro ve orkestra müzisyeninin katılımıyla şef Joah Bates'in idaresi altında gerçekleşmiştir. Bu gerçekten de görüldüğü gibi çok büyük çapta bir kutlamadır; üstelik bu konserlerin

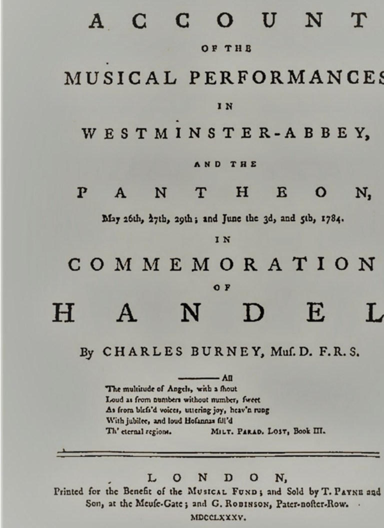

Canaletto'nun fırçasından Westminster Abbey, 1749

Westminster Abbey'deki Handel Festivali, (Edward Edwards, 1784)

Dr Charles Burney, (Sir Joshua Reynolds, 1781)

Dr Charles Burney'nin Handel Festivali hakkındaki kitabı

AN
ACCOUNT
OF THE
MUSICAL PERFORMANCES
IN
WESTMINSTER-ABBEY,
AND THE
PANTHEON,
May 26th, 27th, 29th; and June the 3d, and 5th, 1784.
IN
COMMEMORATION
OF
HANDEL.

By CHARLES BURNEY, Muf. D. F.R.S.

——— All
The multitude of Angels, with a fhout
Loud as from numbers without number, fweet
As from blefs'd voices, uttering joy, heav'n rung
With jubilee, and loud Hofannas fill'd
Th' eternal regions. MILT. PARAD. LOST, Book III.

LONDON,
Printed for the Benefit of the MUSICAL FUND; and Sold by T. PAYNE and Son, at the Meufe-Gate; and G. ROBINSON, Pater-nofter-Row.
MDCCLXXXV.

4. Sandwich Kontu John Montagu, (Thomas Gainsborough, 1783)

ve festivalin içeriği hakkında devrinin tanınmış müzik tarihçisi Dr Charles Burney'den de, girişinde Handel'in kısa bir biyografisini de içeren, bir kaynak kitap yazması istenmiş ve Burney bu görevi yerine getirerek kitabını Kral III. George'a ithaf etmiştir. Ancak Profesör Matthew Head'in Kraliyet Arşivleri'nde III. George'un kaleminden çıkma, orijinal bir mektuba atfen (RA GEO/ADD/32/2428) yaptığı tespite göre materyali baskı öncesi incelediği anlaşılan Kral, Burney'nin metninde Handel'in müziğini yeterince göklere çıkartmadığını hissetmiş ve Handel'i gerçekten seven bir kişinin, İngiliz müzik tarihçisinin satırları arkasında yazılanların gerçekte kalpten değil, daha ziyade sempatik görünmeye çalışan bir maskeyle yazılmış olduğunu derhâl anlayacağı endişesini duyduğunu dile getirmiştir. Burney ise böyle bir dayatmadan liberal fikirleri pahasına zarar göreceği sıkıntısını çevresindekilere dile getirmiş olmasına rağmen, yine de bu tavsiyelere kısmen uymak zorunda kalmıştır. Ama sonuçta hakkında kitap yazılan kişi Handel gibi bir dehadır.

Handel anısına düzenlenen ve *Mesih Oratoryosu*'nun dev bir koro ve orkestra tarafından festivalin üçüncü gününde, kurulan kat kat tribünlere yerleşen binlerce kişinin huzurunda seslendirildiği bu konser dizisiyle bu festival daha önce Britanya topraklarında hiç gerçekleştirilmemiş boyutta bir etkinlik olarak da tarihe geçmiş ve bestecisini de milli bir kompozitör olarak şuurlara kazımıştır.

Kral III. George'un Handel'in müziğine bu kadar değer vermesinin, onun bestelerine karşı duyduğu coşkunun ötesinde, bazı politik sebepleri de bulunmaktadır hiç şüphesiz. İngiltere tahtı Protestan mezhebine bağlı oldukları için 1714'te Alman Hanover hanedanına miras kalmış ve hükümdarlıkları ara ara baş gösteren Katolik Stuart isyanlarıyla tehdit altına girmiş olsa bile sürekliliğini devam ettirebilmiştir. Zamanında Hanover elektörünün himayesi altında çalışmış olan ve kendisi de Protestan bir aileden gelen Handel'in müziği bu tarihi süreç içerisinde zaten artık bu hanedanla özdeşleşmiş bir hâl almıştır. 1783'teki Fox-North Koalisyonu döneminde Parlamento'yla kuvvet çekişmesine giren Kral III. George için, kendisinin de en önde dinleyiciler arasında yer alacağı ve büyük ve milli bir kutlamaya dönüşecek olan bu festival, onun halkı nezdinde otoritesini pekiştirmek açısından ise bulunmaz bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Westminster Abbey, Handel'in müziğine hiç de yabancı bir mekân değildir; onun Kral II. George'un

Hawaii pullarında 250. yılında Lord Sandwich ve yarattığı sandviç

Kaptan James Cook (ortada) ve Lord Sandwich (sağda), (John Hamilton Mortimer)

Oxford Street'teki Pantheon, (William Hodges ve William Pars)

Handel Festivali'nde Kral III. George'u gösteren bir karikatür

taç giyme merasimi için bestelediği *Zadok the Priest* antemi o günden bu yana o manastırda gerçekleştirilen her taç giyme merasiminde milli bir marş gibi yer alır. Ancak Handel anısına düzenlenen ve *Mesih Oratoryosu*'nun dev bir koro ve orkestra tarafından festivalin üçüncü gününde, kurulan kat kat tribünlere yerleşen binlerce kişinin huzurunda seslendirildiği bu konser dizisiyle bu festival daha önce Britanya topraklarında hiç gerçekleştirilmemiş boyutta bir etkinlik olarak da tarihe geçmiş ve bestecisini de milli bir kompozitör olarak şuurlara kazımıştır. Bu büyük çaptaki *Mesih Oratoryosu* konserleri, Hyde Park'ta inşa edilen Crystal Palace 1854'te Sydenham'a taşındıktan sonra burada da sürdürülecek ve hatta Sultan Abdülaziz 1867'de Londra'yı ziyaret ettiği zaman Luigi Arditi'nin bestelediği ve 1600 kişilik İngiliz korosunun Türkçe dilinde söylediği *Inno Turco* adlı Türk Kasidesi'nin o boyutlarda seslendirilmesine bile ilham kaynağı olacaktı.

1784'teki festival kapsamında Westminster Abbey'deki anı kitabesinde bahsi geçmeyen bir konser de Oxford Street'in güney kanadında, bugün yerinde 173 numarada tanınmış bir zincirin büyük bir mağazasının bulunduğu, tarihi Pantheon'da 27 Haziran günü gerçekleşmişti. Gördüğüm bir tablosu Roma'da ziyaret ettiğim İmparator Adrianus'un aynı adlı tapınağını andıran bu binanın büyük boyutlardaki oditoryumu söylenene göre İstanbul'daki Aya Sofya'dan esinlenilerek inşa edilmişti. Balo ve konserlere de ev sahipliği yapan Pantheon zaman içerisinde yeniden inşa edilerek önce bir sirk olarak hizmet verecek ve sonra da kapalı çarşıya dönüşerek 1937'de yıkılacaktı. Bugün turistlerin hummalı bir şekilde kıyafet ve gıda alışverişi yaptıkları binanın yerinde bir devir böylesine özel bir konser verilmiş olduğuna inanmak gerçekten imkânsız

> Yoğun işlerinden dolayı sofraya oturacak vakti dahi bulamadığı için iki ekmek arasına bir dilim et koydurarak eliyle çalışma masasında yiyen Lord Sandwich'in arkadaşları da kendi uşaklarına "Sandwich'in yediğinden", ya da daha kısa olarak "Sandwich'inkinden" hazırlatmaya başlayınca ve tarihçi Edward Gibbon bunu bir kitabında kaleme alınca, ileride global boyutlara ulaşacak olan bu hızlı ve pratik gıda tüketim şeklinin, onun adıyla anılmasına da ister istemez önayak olmuşlardı.

Martha Ray, (Nathaniel Dance)

diye düşünürken, sanat tapınaklarının da esasında her kültür ve devirde bu şekilde hiç beklenmedik mutasyonlar geçirdiğine insan üzülerek tanık oluyor. Sadece binalar mı? İnsanlar da zaman zaman hiç beklenmedik mutasyonlara uğruyor ve bizleri şaşırtıyorlar; nitekim Pantheon'un yerindeki mağazadan aceleyle, hiç düşünmeden satın aldığımız bir sandviçte, bir anda bizi hem Handel'e bağlayan ve üstelik adını hemen hemen her gün ağzımıza almamıza rağmen, kim olduğunu hiç bilmediğimiz, yolu kültürümüzle de kesişmiş bir kişinin hayatını görür gibi oluyorum. İşte o zaman her mutasyonun kötü olmadığını; bazen bu gibi değişimlerin insanın kendisine biçilmiş şablonların dışında bir hayatta arayıp bulacağı zenginliğin bir ifadesi olarak, dar görüşlü kültürel milliyetçiliğin çok ötesinde ortaya çıkmış olduğunu görerek seviniyor ve asırlar sonra o küçücük detaylardan bunları bir araya getirerek başkalarıyla paylaşmanın mutluluğunu duyuyorum.

Lord Sandwich'ten bahsediyorum; Handel Festivali'nin organizatörleri arasında adı Westminster Abbey'deki kitabede ve Dr Burney'nin kitabında geçen ve yediğimiz sandviçe adını veren 4. Sandwich Kontu, John Montagu'den... (1718-1792) Yoğun işlerinden dolayı sofraya oturacak vakti dahi bulamadığı için iki ekmek arasına bir dilim et koydurarak eliyle çalışma masasında yiyen Lord Sandwich'in arkadaşları da kendi uşaklarına "Sandwich'in yediğinden", ya da daha kısa olarak "Sandwich'inkinden" hazırlatmaya başlayınca ve tarihçi Edward Gibbon bunu bir kitabında kaleme alınca,

Eski bir kartpostalda Hinchingbrooke Malikânesi

ileride global boyutlara ulaşacak olan bu hızlı ve pratik gıda tüketim şeklinin, onun adıyla anılmasına da ister istemez önayak olmuşlardı. Yalnız kimilerine göre Sandwich bu sandviçleri çalışma masasından değil, kumar masasından kalkamadığı için hazırlatıyordu. Ne amaçla hazırlatmış olursa olsun, bildiğimiz sandviçin isim babası, kendisi de bir Handel hayranı olan, Lord Sandwich'ti ve bir biyografisinin başlığında olduğu gibi her konuda atılgan ve "doymak bilmeyen" bir yapıya sahipti. Sandwich, Eton'da ve Cambridge'in Trinity Koleji'nde okumuş, Lordlar Kamarası'nın aktif bir üyesi olarak politikaya atılmıştı. 1744'te hükumete katılarak sivil ve politik bir atama olan Donanma Komutanlığı'na getirildi. Bir süre sonra bu görevinden uzaklaştırıldıysa da 1763'te Donanma'ya tekrar geri döndü. Kaptan James Cook'a keşiflerinde destek olduğu için Cook, Pasifik Okyanusu'nda keşfettiği ve günümüzde Hawaii olarak bilinen takım adalara, teşekkür maiyetinde, *Sandwich Islands* adını verdi. Lord Sandwich Donanma Komutanlığı'na üçüncü kez geri dönecek, ancak

Lord Sandwich'in Osmanlı kültürüne olan bu ilgisi Londra'ya dönüşünde de devam etmiş ve üyeliği sadece Türk topraklarına seyahat etmiş asilzadelere açık olan *The Divan Club* adında bir Türk Kulübü'nü 1744'te Londra'da kurmayı başarmıştı.

Osmanlı kılığında Lord Sandwich, (Joseph Highmore; Milli Portre Galerisi, Londra)

Britanya namına Amerikan Bağımsızlığı'ndaki başarısızlıkta payı olduğu iddiasıyla İngiliz tarih kitaplarında kendisinden sık sık eleştiriyle bahsedilecekti.

Devrinin bütün centilmenleri gibi Lord Sandwich de çok yönlü bir insandı; Handel'in müziğine olan düşkünlüğü kendisine ait olan Hinchingbrooke Mâlikanesi'nde oluşturduğu orkestranın konserlerinde onun oratoryolarına sıklıkla yer verilmesinden de görülüyordu. Hatta bu konserlerin bir tanesinde amatör bir müzisyen olan Sandwich de orkestraya katılarak timpani partisini çalmıştı. Lord Sandwich aynı zamanda 1776'da *Concerts of Antient Music* adı altında Londra'da her sene düzenli konserler organize etmeye başladı; halka açık olan bu konserler bildiğimiz anlamdaki klasik müzik konserlerinin de bir tür öncüsü gibiydi. Karısı Dorothy Fane giderek akli dengesini kaybetmeye başlayıp Windsor Kalesi'nde bir dairede yaşamaya başladıktan sonra 1763'te Lord Sandwich, Covent Garden'da da sahneye çıkan devrinin tanınmış opera sanatçılarından Martha Ray'le ilişki kurdu ve bu beraberlikten beşi hayatta

kalan dokuz gayrimeşru çocukları oldu. Bu çocuklardan Basil Montagu, sonradan meşhur bir avukat ve yazar olacaktı. Ancak eşi akıl hastalığına yakalanan Lord Sandwich'in bu gayrimeşru ilişkisi de hiç beklemediği ve onu perişan edecek olan farklı bir trajediyle noktalanacaktı; 7 Nisan 1779 günü Martha Ray, askerlik mesleğini bırakıp papaz olan, rakip bir başka sevgilisi, James Hackman tarafından Covent Garden'daki Kraliyet Operası'nda vurularak öldürüldü. 18. yüzyıl Londra'sının son çeyreğinin en büyük aşk skandallarından birisine dönüşen bu olay Sir Herbert Croft'un 1780 tarihli *Love and Madness* romanına konu olacağı gibi, Hackman'ın, işlediği cinayetin ardından intihar teşebbüsü başarısız kaldıysa da, idamıyla sonuçlandı.

John Montagu'nün özel hayatı işte böylesine girift bir yapıdaydı; Handel Festivali komitesinde yer aldığı zaman 66 yaşına ulaşmıştı. Oysa Eton Koleji'ni bitirip henüz yeni hayata atıldığı yıllarda dünyayı keşfetmek arzusunu içinde büyük bir hevesle taşıyordu. Ve bu arzuyla 1738 Temmuz'unda, daha henüz 20 yaşındayken, gemiyle İngiltere'den ayrılarak İstanbul'a kadar seyahat edip Sultan I. Mahmud'un şehrinde birkaç ay yaşamış ve ağırlıklı olarak İstanbul hakkındaki gözlemlerini içeren detaylı bir kitap kaleme almıştı. *A Voyage Round the Mediterranean* (Akdeniz'de Bir Seyahat) adını taşıyan bu kitap Lord Sandwich'in vefatından ancak yedi sene sonra Peder John Cooke editörlüğünde yayımlanacaktı. Lord Sandwich'in bir portresini ilk olarak

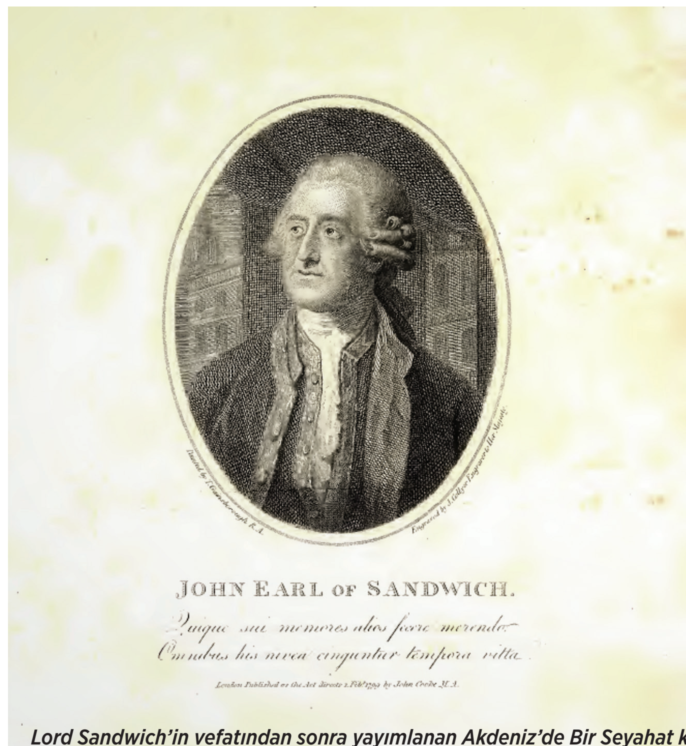

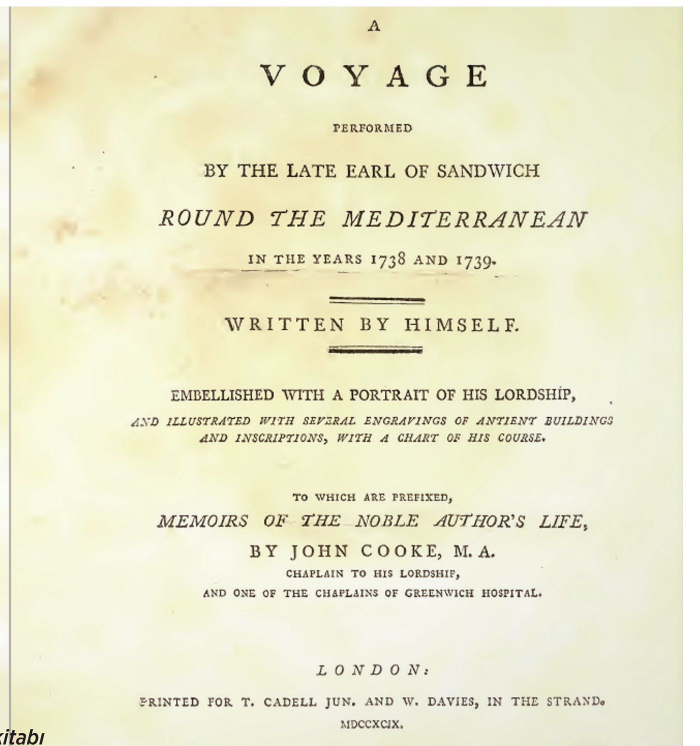
Nicholas Rodger'ın The Insatiable Earl kitabının kapağında Lord Sandwich (Jean-Étienne Liotard)

Nicholas Rodger'ın *The Insatiable Earl* kitabının kapağında gördüğüm zaman gözlerime inanamamıştım; çünkü geleneksel 18. yüzyıl Osmanlı kıyafeti içerisindeki bu İngiliz aristokratı Londra'dan ziyade İstanbul'a ait bir şahsiyet gibi karşımda belirivermişti. Sandwich, İstanbul'da yaşadığı aylarda hep bir Türk gibi sokakları dolaşmış ve giyindiği bu değişik kılıklar içerisinde birden fazla portresini yaptırmıştı. Zaten İsviçreli oryantalist ressam Jean-Étienne Liotard da Sandwich'in himayesinde bu doğu seyahatine katılan grupta yer almıştı. Lord Sandwich'in Osmanlı kültürüne olan bu ilgisi Londra'ya dönüşünde de devam etmiş ve üyeliği sadece Türk topraklarına seyahat etmiş asilzadelere açık olan *The Divan Club* adında bir Türk Kulübü'nü 1744'te Londra'da kurmayı başarmıştı. İki sene ayakta kalabilen bu kulübün üyeleri toplantılara da Osmanlı kılıkları içerisinde katılırlardı.

Handel hayranı, sandviçin isim babası Lord Sandwich'in hayatından bu küçük kesiti kaleme aldığım, Lord hazretlerinin, atalarının orayla hiçbir ailevi bağı olmamasına rağmen, sadece adını aldıkları ve aynı sahil şeridinin devamındaki Sandwich kasabasına 30 km uzaklıktaki Folkestone'da yazıma ara verip de denize karşı The Leas'de bir banka oturduğumda, bankın üzerinde, 11 Eylül 1947'de kasabamızda evlenmiş anne ve babalarının anısına evlatları tarafından yazdırılmış bir anı plaketindeki şu anlamlı cümle bir anda dikkatimi çekti: *"They dreamed their dreams and taught us to follow ours."* (Rüyalarını gördüler ve bize de kendi rüyalarımızın izinde yürümeyi öğrettiler.) Sanki bu cümle 4. Sandwich Kontu John Montagu'nün de sıra dışı hayatını özetliyor gibiydi. Eve dönüp de radyoyu açtığımda ise *The Harmonious Blacksmith* olarak bilinen Handel'in klavsen için 5 numaralı Mi majör, arya ve varyasyonlu süiti piyanoda çalıyordum.

Emre Aracı'nın *Andante*'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.

A
VOYAGE
PERFORMED
BY THE LATE EARL OF SANDWICH
ROUND THE MEDITERRANEAN
IN THE YEARS 1738 AND 1739.
WRITTEN BY HIMSELF.
EMBELLISHED WITH A PORTRAIT OF HIS LORDSHIP,
AND ILLUSTRATED WITH SEVERAL ENGRAVINGS OF ANTIENT BUILDINGS AND INSCRIPTIONS, WITH A CHART OF HIS COURSE.
TO WHICH ARE PREFIXED,
MEMOIRS OF THE NOBLE AUTHOR'S LIFE,
BY JOHN COOKE, M.A.
CHAPLAIN TO HIS LORDSHIP,
AND ONE OF THE CHAPLAINS OF GREENWICH HOSPITAL.
LONDON:
PRINTED FOR T. CADELL JUN. AND W. DAVIES, IN THE STRAND.
MDCCXCIX.

Lord Sandwich'in vefatından sonra yayımlanan Akdeniz'de Bir Seyahat kitabı